

**OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV ORKESTRIDA TALABALARNING MUSIQIY
ESHITUV VA IJRO INTIZOMINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI**

Professional ta'lim;

(cholg'u ijrochiligi) ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Abbosov Suxrobxon Esaxon o'g'li

Ilmiy rahbar: Askarova Shirin Inomxodjayevna

Annotatsiya: O'quv orkestrlarining dars jarayonida pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish hamda talabalarning ijrochilik malakasini rivojlantirishda mutaxassislikka oid bo'lgan metodlardan foydalanib ijrochilik maxoratini rivojlantirish haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar; Orkestr, mashg'ulot, jamoa, musiqa, ritm, ijro, tovush, metod.

Аннотация: В статье рассматривается эффективное использование педагогических технологий в учебном процессе учебных оркестров и развитие исполнительских навыков с использованием специализированных методик развития исполнительских навыков студентов.

Ключевые слова: оркестр, обучение, коллектив, музыка, ритм, исполнение, звук, метод.

O'quv mashg'ulot orkestrida musiqiy ta'lim jarayonining samaradorligi, avvalo, talabalarning musiqiy eshituvini shakllantirish va ijro intizomini mustahkamlash bilan belgilanadi. Chunki har qanday ijodiy jamoa, ayniqsa orkestr, o'zaro muvofiqlik, diqqat, intizom va eshituv madaniyatiga asoslanadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, musiqiy eshituv bu — tovushlarning balandligi, davomiyligi, temбри va dinamikasini farqlash hamda ularni ongli tarzda idrok etish qobiliyatidir. Musiqiy eshituvni rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ya'ni axborot-kommunikatsiya vositalari, interfaol usullar va multimedia vositalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, mashg'ulotlarda audiovizual metodlar — professional orkestr ijrolarini tinglash, spektrogrammalarni tahlil qilish, tovush balandligi va ritmini kompyuter dasturlari orqali kuzatish — talabalar eshituvini sezilarli darajada rivojlantiradi. Shuningdek, "Virtual orkestr", "EarMaster", "Solfege Trainer" kabi dasturlar yordamida o'quvchilar tovushlar orasidagi farqlarni tezda aniqlashni o'rganadilar.

Musiqiy eshituvni mustahkamlashning yana bir samarali yo'li — interfaol o'yinli mashg'ulotlardir. Masalan, "Top o'sha tovushni", "Ritmni aniqlang", "Instrumentni tovushidan taning" kabi musiqiy o'yinlar o'quvchilarning e'tiborini jamlaydi va tinglash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, bu usullar ularni dars jarayoniga faol jalb etadi. Ijro intizomi esa — talabaning o'z vazifasiga mas'uliyat bilan

yondashuvi, jamoa bilan uyg'un harakat qilish, o'z vaqtida mashq qilish va rahbar ko'rsatmalariga rioya etish madaniyatidir. Ijro intizomini shakllantirishda motivatsion texnologiyalar, ya'ni maqsad qo'yish, rag'batlantirish va o'zini nazorat qilish tizimlari muhim rol o'ynaydi. M.Shavkatova yozadi: "Pedagogik texnologiyalar orkestr mashg'ulotlarida talabalarni faollikka, bir-biriga musiqiy quloq solishga o'rgatadi."²⁹ Orkestr mashg'ulotlarida rahbar har bir ishtirokchiga individual mas'uliyat yuklaydi: kimdir ritmni ushlab turadi, kimdir bosh partiyani ijro etadi, boshqalar esa fon yoki qo'shimcha ohanglarni chaladi. Bu taqsimot ijrochilarda o'zaro bog'liqlik va mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, dars jarayonida refleksiya texnologiyasi qo'llaniladi. Har bir mashg'ulotdan so'ng talabalarga o'z ijrosini baholash, kamchiliklarni yozib chiqish, keyingi dars uchun shaxsiy maqsad qo'yish topshiriladi. Bu esa ularda mustaqil fikrlash, o'zini tahlil qilish va xatolardan saboq olish madaniyatini shakllantiradi. Musiqa pedagogikasida shuningdek, ko'rsatmalilik va sinxron mashg'ulot texnologiyasi ham muhim o'rin tutadi. Rahbar o'z ijrosi orqali to'g'ri intonatsiya, ritm va ohang uyg'unligini namoyish etadi. Talabalar rahbar ijrosini tinglab, unga ergashgan holda, o'z eshituvini va ijro texnikasini takomillashtiradilar.

Mashg'ulot jarayonida jamoaviy muhit yaratish ham intizomni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi har bir ishtirokchining rolini qadrlaydi, ularni ijobiy fikrlar bilan ruhlantiradi. Natijada o'quvchilar orasida hamjihatlik, mas'uliyat va ijodiy kayfiyat shakllanadi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqiy eshituv va ijro intizomi o'zaro uzviy bog'liqdir: eshituv kuchli bo'lgan talaba intizomli ijrochiga aylanadi, intizomli ijrochi esa o'z navbatida eshituvini yanada rivojlantiradi. Shu bois, o'quv mashg'ulot orkestrida bu ikki sifatni birgalikda shakllantirish pedagogik jarayonning markaziy vazifasidir.

O'quv mashg'ulot orkestrida musiqiy eshituvni shakllantirish — bu faqat tovushlarni farqlash emas, balki eshitgan musiqani his etish, uning ruhiy mazmunini tushunish, uni to'g'ri talqin etish demakdir. Shu ma'noda, pedagoglar musiqiy eshituvni "musiqachining yuragi bilan eshitish qobiliyati" deb ataydilar.

Talabalarda bu ko'nikmani rivojlantirish uchun rahbar bosqichma-bosqich metodik yondashuvni qo'llaydi. Avval ular sodda ohanglar va diatonik tovush qatorlarini tinglaydilar. Keyingi bosqichda esa murakkab akkordlar, tonallik almashinuvi va disharmonik tovushlar ustida ishlanadi. Bu jarayon eshituvni nafaqat texnik, balki estetik sezgi jihatidan ham boyitadi.

Pedagogik texnologiyalar orasida "tinglab farqlash" mashqlari alohida o'rin tutadi. Rahbar turli cholg'ular tovushini eshittiradi, talabalar esa ularni tembri, registri

²⁹ Shavkatova M. Musiqiy ijro intizomini shakllantirishda pedagogik texnologiyalar. — Ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar, 2023.

yoki balandligi bo'yicha aniqlashga harakat qiladilar. Bu mashqlar ijrochilarda eshituv sezgirligini oshiradi va jamoaviy ijroda uyg'un tovushni eshitib moslashish malakasini shakllantiradi.

Shuningdek, musiqiy diktant metodidan foydalanish ham samaralidir. Rahbar qisqa melodiyaning chaladi, talabalar esa uni eslab, yozib olishadi yoki asbobda takrorlaydilar. Bu usul musiqiy xotirani kuchaytiradi va eshitgan tovushni amaliy ijroga aylantirish ko'nikmasini beradi.

Ijro intizomini rivojlantirishda esa pedagogik psixologiyaning o'rni beqiyosdir. Har bir talaba orkestrdagi o'rnini aniq bilishi, o'z vazifasini mas'uliyat bilan bajarishi zarur. Rahbar bu jarayonda "jamoas mas'uliyati" tamoyiliga amal qiladi: bir ishtirokchining xatosi butun orkestr tovushiga ta'sir etishini doim eslatib turadi.

Mashg'ulotlarda vaqt rejimi, tayyorlik darajasi, chalinayotgan asarga e'tibor bularning barchasi ijro intizomini shakllantiradi. Orkestr mashqlarining muntazamligi, har bir mashg'ulotning rejalashtirilgan tarzda o'tishi intizomni mustahkamlaydi.

Shuningdek, pedagogik refleksiya (o'z faoliyatini tahlil qilish) ham o'ta foydalidir. Har bir darsdan so'ng rahbar qisqa tahlil o'tkazadi: bugungi mashg'ulotda nimalar yaxshi chiqdi, qaysi joyda tovush notekis bo'ldi, kim ritmni yo'qotdi, kimning intonatsiyasi buzildi. Bu tahlillar o'quvchilarni o'z ustida ishlashga, mas'uliyatli bo'lishga o'rgatadi. Zamonaviy sharoitda ijro intizomini oshirish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish samarali natija beradi. Masalan, mashg'ulotlarni video shaklda yozib olish va keyin tahlil qilish, har bir o'quvchiga individual tahlil berish imkonini yaratadi. Shu tariqa, o'quvchilar o'z xatolarini ko'rishadi, o'z ustida mustaqil ishlashadi va asta-sekin mukammallikka intilishadi. Shuningdek, orkestr rahbari psixologik muhitni to'g'ri tashkil etishi ham muhimdir. Qattiq tanqid yoki bosim emas, balki do'stona, qo'llab-quvvatlovchi munosabat intizomni mustahkamlaydi. Chunki musiqada ijodkorlik erkinligi va intizom uyg'un bo'lishi kerak. Shuning uchun rahbar talabalarni xatolardan cho'chimaslik, balki ularni o'rganish manbai sifatida qabul qilishga o'rgatadi.

Shunday qilib, musiqiy eshituv va ijro intizomi — orkestr mashg'ulotlarining ikki asosiy tayanchidir. Ular bir-birini to'ldirib, talabalarining musiqiy madaniyatini, badiiy didini va jamoaviy ijro mahoratini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. M.Shavkatova Musiqiy ijro intizomini shakllantirishda pedagogik texnologiyalar. Ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar, 2023-yil.
2. N.Bahodirova Musiqa ta'limida axborot texnologiyalarining roli. Toshkent: Navoiy nomidagi O'qituvchilar nashriyoti, 2021.

3. Internet maqola: Pedagogik texnologiyalar asosida musiqa darslarini tashkil etish. <https://arbob.uz>, 2024-yil.

4. S.Ibragimova Musiqiy tafakkurni rivojlantirishda o'quv orkestrining o'рни. Musiqa ta'limi ilmiy maqolalar to'plami, 2022-yil.